

Надія ЛИХОЛОБ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНКИ: ПЕРШІ КРОКИ

З появою у 1991 р. на світовій мапі незалежної України відбулися певні позитивні зрушення в розвитку науки та духовної культури, які формують основи національно-державної ідентифікації народу України, та й самі українці ніби отримали “друге дихання”. Одним із кроків до заснування в Україні унікального центру українства стало створення у 2007 р. Центрального державного архіву зарубіжної українки. Поява такої установи створила сприятливі умови для подальшого розвитку національної ідеї як у самій Україні, так і поза її межами.

Пріоритетним напрямком діяльності новоствореного архіву є організація передавання та повернення в Україну писемної історико-культурної спадщини зарубіжних українців та українських громад, введення до наукового, культурного та духовного обігу тих часток цієї національної культурної спадщини, що зберігаються в Україні або опинилися за її межами в різні історичні періоди. Така робота згодом дозволить заповнити інформаційні лакуни в історії українського народу.

Проте здійснення ефективного пошуку духовних цінностей та культурно-мистецького надбання українства, розпорошених по всьому світу, які впродовж десятиліть ретельно збирали й зберігали найкращі представники української інтелігенції на вигнанні, стало б неможливим без співпраці із закордонною українською громадою.

Завдячуючи саме закордонному українству та заходам держави у даному напрямку, новостворений архів уже досяг певних позитивних зрушень. З метою інформування світової української спільноти про початок та основні напрямки своєї діяльності архів підготував та розіслав до ряду міжнародних громадських організацій “Звернення до світового українства”. Їх направлено, зокрема, до Світового Конгресу Українців, Європейського Конгресу Українців, Союзу Українських Організацій Австралії та інших організацій. “Звернення до світового українства” українською та англійською мовами було розміщено на веб-сайті Української Всесвітньої Координаційної Ради. Наразі робота у цьому напрямку триває.

Архів плідно співпрацює з Міністерством закордонних справ України та Державною службою контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України в питаннях повернення в Україну документів, що відносяться до архівної українки. Усі посольства та дипломатичні служби України отримали від МЗС держави інформацію про створення нового архіву та покладені на нього завдання. МЗС України дало доручення про всебічне сприяння діяльності ЦДАЗУ в комплектуванні документами, дефінованими як “архівна українка”.

У результаті цієї співпраці уже в грудні 2007 р. на зберігання до ЦДАЗУ від Ольги Андрич-Порохівської (Румунія) через МЗС України надійшли документи, що висвітлюють діяльність у Румунії в міжвоєнний

період української політичної та воєнної еміграції. Зокрема, у колекції представлено листи, поштові картки та фотографії (оригінали та копії) про життя та діяльність Глави Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Румунії Костянтина Мацієвича, представника Міністерства оборони України в Кишиневі Павла Мамчури, а також Дмитра Івашина-Геродота (у період його проживання в Румунії в 1918–1944 рр.) та Ілька Гаврилюка (за 1918–1960 рр.).

Найбільшу частину документів та фотографій колекції складають спогади та матеріали про життя й діяльність Голови Комітету ім. Симона Петлюри в Румунії, полковника Гната Порохівського у період його життя в Румунії (1921–1944 рр.). Серед документів цього зібрання – оригінал поштової картки, датованої 1923 р., від української письменниці Ольги Кобилянської до Іванни Побігущої (м. Косів). У її тексті йдеться про літературну творчість та зв'язки відомої письменниці з українською інтелігенцією у Празі, Берліні та Чернівцях. У колекції представлено також оригінал групового фото з Ольгою Кобилянською у колі близьких людей, датований 1929 р.

Знаковою подією як для ЦДАЗУ, так і всієї архівної системи України стало надходження на початку квітня 2008 р. колекції документів зі Словаччини. Її передало на постійне зберігання до архіву Генеральне консульство України у Пряшеві (Словаччина). Урочисте передавання документів відбулося 8 квітня ц. р. за участю Генерального консула України у Пряшеві Є. П. Перебийніса, начальника управління державного архіву МЗС України О. О. Шульги, Голови Держкомархіву України О. П. Гінзбург, директора ЦДАЗУ Ю. Я. Кулініча та представників центральних державних архівів України.

Отримані документи висвітлюють життя та діяльність представників української еміграції в Чехо-Словаччині у міжвоєнний та воєнний періоди. Документи цієї колекції допоможуть заповнити лакуни в історії Музею визвольної боротьби України у Празі, Українського Вільного Університету (УВУ), Українського національного театру в Пряшеві, містять цікаву інформацію про політичні події в Карпатській Україні, діяльність українських еміграційних молодіжних та освітянських організацій, театральне життя українських емігрантів.

Вагому частину колекції складають періодичні видання (газети, журнали, часописи, бюлетені) та книги відомих українських письменників, листування. Зокрема, серед переданих документів є кореспонденція, друковані видання та рукописи одного із найзначніших майстрів українського ліричного слова ХХ ст. Олександра Олеся (з автографом), українського мовознавця Агенора Артимоновича, відомого українського бібліографа Петра Зленка, українських поетів і прозаїків Леоніда Мосендза, Богдана Лепкого, Василя Гренджі-Донського, актора Миколи Садовського еміграційного періоду та багатьох інших. Серед матеріалів колекції – рукописи українських прозаїків та поетів радянської доби, зокрема Ігоря Калинця, Надії Кир'ян, Михайла Саченка, Василя Рубана, а також книги українських письменників з автографами авторів (зокрема, Олеся Гончара).

Колекція включає рідкісні українські публікації та друковані видання, у т. ч. релігійного характеру. Більшість представлених у зібранні періодич-

них видань та книг – україномовні. Водночас у складі колекції є друківані видання латинською, польською, чеською, німецькою, англійською мовами, (зокрема, збірка поезій Байрона англійською мовою, до якої входить і поема “Мазепа”) тощо.

Надзвичайно важлива складова колекції – матеріали про голод в Україні 1932–1933 рр., які певним чином зможуть доповнити картину Голодомору в Україні очима представників української еміграції в Чехо-Словаччині. Дуже зворушливими є, зокрема, звернення дітей Українського дитячого притулку в Подєбрадах, що були видрукувані в дитячому часопису “Наша Україна” та видані коштом цього ж притулку. Друге число цього видання, що побачило світ у 1934 р., присвячено найпекучішій проблемі того часу – голодним дітям в Україні.

“Поможіть голодним дітям на Україні!

Чого це ти, мати,
Ходиш та й сумуєш?
Чого своє серце
Мучиш та мордуєш?

Ой, сумую я, милі діточки! Ви не знаєте, як там на Україні пухнуть люди з голоду, як просять у Бога, щоби їм допоміг. Діти обдерті, босі ходять од хати та й просять кусок хліба. І старі люди падають знесилені по вулицях. Бувають також випадки, що мати з голоду з’їдає свою помершу дитину.

От як би ви, мої любі діти, прийняли це до свого серденька й допомогли бідним дітям на Україні.

Марія Марич, 10 р.”;

“29 жовтня 1933 року ми святкували день голоду й смутку. Наші виховательки нічого не їли. Нам розказали, що цей день є присвячений голодним братам і сестрам на Україні, що тисячами–мільйонами вмирають з голоду. Ми хочемо допомогти їм у тяжкій годині. Ми їх любимо як рідних і співчуваємо їх долі.

Помагайте їм, чим хто може, але не запізно!

Ми ще малі й не можемо заробити грошей, але ми зібрали між собою ті гроші, що деколи діставали від батьків, або від знайомих. Всього назбирали 10 корон і післали на голодних дітей.

Лесько Зозуленко, 9 р.”;

*“Лист дітей Українського Дитячого Притулку
в Подєбрадах до міністра Норвегії Мовінкеля*

Високоповажний пане Міністре! Ми Вам дуже дякуємо за Вашу щирість та за те, що Ви думаєте про наш нарід і все тепер знаєте, що робиться на Україні. Як діти голодують і скільки тисяч їх повимирало”.

“Відповідь міністра Мовінкеля

Любі діти! Ваш милий, маленький лист, що Ви мені прислали, дуже мене зворушив. Я Вам за нього дуже дякую і Ви можете бути певні, що я завжди думаю про український нарід з найбільшою симпатією.

Ваш приятель П. Мовінкель
Осло, 16 листопаду, 1933 р.”*

* Дитячий часопис “Наша Україна” (Подєбради, Чехо-Словаччина). – 1934 р.

Певний інтерес для дослідників історії української еміграції представлятимуть також печатки та кліше різноманітних емігрантських установ, у т. ч. з фондів Музею визвольної боротьби у Празі, кольорові ескізи гербів України (два тризуби роботи художника Роберта Лісовського), карти України, видані у Відні в 1875 р., а також фотографії, плакати та листівки кінця XIX та початку XX ст.

Одним зі своїх головних завдань ЦДАЗУ України вважає підготовку взаємопов'язаної системи довідників (у т. ч. електронних) про документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України. З огляду на це та продовжуючи роботу попередників, у архіві розпочато роботу щодо реєстрації архівної україніки, яка зберігається в зарубіжних та українських установах. У майбутньому це стане складовою реєстру "Архівна україніка". Даний напрямок роботи архіву не тільки дозволить внести свій вклад у документування та створення повноцінної картини розвитку української нації, а й значно активізує міжнародне співробітництво у сфері архівної справи.

Працівники ЦДАЗУ України сподіваються на підтримку всіх не байдужих до питань збереження духовної спадщини українського народу і докладуть усіх зусиль до реалізації надзвичайно важливого завдання – зібрати й зберегти для історії документи про життя та діяльність представників української еміграції в різних країнах світу в усіх її проявах – науковій, освітній, мистецькій, громадській.

Lykholob N.

**The Central State Archives
of Archival Ucrainica Abroad: the First Steps**

The information deals with the priority developments and major objectives of the new Central State Archives of Archival Ucrainica Abroad. It contains analysis of the documents relating to Ukrainian emigration, acquired from organizations and natural persons.